

**HALMAI JÁNOS (1903–1973):
GYÓGYSZERÉSZ-PORTRÉK
AZ 1848–49. ÉVI SZABADSÁGHARCBA RÉSZT VETT
GYÓGYSZERÉSZEKRŐL¹**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

1. APOSTOL JÁNOS Damjanich 3. veressapkás zászlóaljának volt hadnagya, 1826-ban született Nagybányán, a szabadságharc kitörésekor gyógyszerészi tanulmányait végezte Pesten. Nagyváradon sorozták be a híres veressapkás zászlóaljba, és Damjanich seregében végigküzdötte a szabadságharcot. Részt vett a híres szolnoki csatában, Budavára bevételében, ott volt Komáromnál, Alibunárnál, a szenttamási, jarkováci, nagysarlói és több más ütközetben. Vitézsége elismerésül a csatamezőn léptették elő hadnaggyá. Élményeit több cikkben megírta, melyek tárca alakjában a Nagybánya és vidéke lapban jelentek meg, nagyobbára ütközetek évfordulóin, március 15-én vagy október 6-án.

1849. március 5-én vívott csata emléket 'Egy nap története' címmel örökítette meg. E napon lezajlott híres szolnoki csata végén „...Damjanich levéve fővegét a 3. zászlóalj felé vágatott s éljenezte a fiúkat, miközben kijelentette, hogy: az egész zászlóaljat tisztekké kellene tenni, – de hol lenne akkor az én kedves 3-ik zászlóaljam?!” A szabadságharc után 40 évig segédeskedett Apostol János a nagybányai gyógyszerertárban. Büszkén viselte a honvéd menházból hazahozva régi honvédhadnagyi egyenruháját minden ünnepélyes alkalomkor. 1898. augusztus 30-án hunyt el.

2. BERTSINSZKY KÁROLY nemzetőr káplár Kassán született 1820. április 18-án. 1834-ben kezdte meg gyakornoki éveit Göncön. 1839-ben kapott oklevelet a pesti egyetemen. 1841-ben Schwachhofer István nagyváradai gyógyszerertárába lépett be segédnek. Négy év múlva megvette az ottani Kovács-féle gyógyszerertárat.

1848 őszén a toborzott önkéntes nemzetőr csapathoz csatlakozott, elhagyván családi tűzhelyét. Többnapig erőltetett menetben vonultak át a Királyhágón. Az erős gyaloglás és a mostoha időjárás megártott a gyenge szervezetű Bertsinszkynek, meghűlt és már az úton elkezdett vért köpni. E meghűlés figyelmeztette őt az óvatosságra és így a szabadságharcban aktívan nem vett részt tovább. 1848-ban és ezután is többször jelentkezett tüdővérzése idővel mind jobban súlyosbodott. Ideges és szüntelenül sarkalló tettvágya baját talán súlyosbította is. Nagyváradon halt meg 1876. június 9-én.

3. BIGNIO gyógyszerész a hadügyi egészségügyi osztály tagja volt. Róla többet jelenleg nem tudunk.

4. BEDNÁRCSIK JÓZSEF tábori főgyógyszerész volt a szabadságharcban.

5. FÁBRY DÁNIEL hadnagyként küzdött 1848-ban.

¹ Forrás: Halmi János: Gyógyszerészetünk és gyógyszerészeink helyzete a szabadságharc idejében. = *Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica* 21–22 (1961) pp. 104–142. (A tanulmányt rövidítve közöljük – a szerk. megj.)

6. FÁCZÁNYI ÁRMIN előbb csapatszolgálatot teljesített, majd tábori gyógyszerész volt. Nyitra megyében Novályon született 1827. október 2-án. Még alig töltötte ki gyakornoki éveit, máris csatlakozott a honvédséghez. Csapatszolgálatát a jászkun önkéntes zászlóaljnál teljesítette, majd otthagyva a csapatszolgálatot – a tiszántúli központosítások idején – a honvéd hadsereg tábori gyógyszerertárában és kórházában kapott beosztást. A sebesültek ápolásában olyan jó szolgálatot végzett, hogy a háború második évében honvédtábori főgyógyszerésszé lépett elő. Az abszolutisztikus időben ügyesen kikerülte az elfogatást, a csendesebb idők beköszöntével visszatért régi foglalkozásához.

Tíz évig volt alkalmazott Török József pesti Király utcai gyógyszerertárában. 1858-ban katonai gyógyszerész lett; később kilépett, 1870-ben Kőbánya egyik gyógyszerertárát vette meg. Kőbányán halt meg 1891-ben.

7. FÉNYHALMY ANTAL Bem hadtestében saját költségén tábori gyógyszerertárát állított fel, mely Nagyszebenben, sajnos az ellenség kezébe került. Mint közlegény soroztatta be magát, a szabadságharc legfényesebb csataműveleteit végig küzdötte Bem vezetése alatt, aki sokra becsülte és igen kényes feladatokat bízott rá. Így aranykészetet szállított a debreceni kormányynak, amelytől ezért elismerő nyilatkozatot kapott. Később századosi rangban Bem hadsegéde lett. Hónapokig szenvedett tifuszban. Bem és Petőfi közvetlen ismeretségével dicsekedhetett.

Nagybányán született 1824. június 15-én. A szabadságharc kitörésekor különböző gyógyszerertárakban alkalmazottként működött. A világosi fegyverletétel után nem kapott menlevelet és így menekülni kényszerült. A bosszúálló osztrák kormány azonban elfogatta. Szerencséje volt, hogy a Bem hadseregében elfoglalt állását nem tudták meg és így mint rebellis honvédet és gyógyszerészt a nagyszebeni katonai kórház gyógyszerertárába vezényelték. Több hónapot töltött itt örökös rettegés közepette. Innen hamarosan megszökött, hosszabb ideig bujdosott, végre külföldi rokonai révén kegyelmet kapott.

1855-ben bátyjával megvették a halmi gyógyszerertárát. Az olasz háború kitörésekor még egyszer baja volt az osztrák kormánnyal. Egyik rosszakarója ti. feljelentette fegyverrejtegetés címén. Rendőri felügyelet alá helyezték, egész udvarát felásták, más baja nem történt. 1895. április 22-én halt meg. Árpád fia szintén gyógyszerész lett.

8. FOLLINUS JÁNOS gyógyszerész százados neve is szerepel a szabadságharc történetében.

9. GERZSÓ JÁNOS sümegi gyógyszerertulajdonos a szabadságharcban a Bocskay-huszárok századparancsnokaként küzdött. A honvéd hadsereg legjobb lovasai közé tartozott. Fiatal korában ugyanis az osztrák hadseregben szolgált, mint dzsidás tiszt. Különös játéka a sorsnak, hogy Gerzsó János az egykori osztrák dzsidás tiszt később, mint magyar honvédhuszár – Pillich Ferenc simontornyai gyógyszerész elbeszélése szerint – egymaga 11 dzsidást szedett le lováról. Gerzsó János 81 éves korában halt meg Sümegen.

10. HANDTEL KÁROLY káplár. A tolnai nemzetőrség szervezéséért a világosi fegyverletétel után súlyos börtönbüntetést szenvedett. Kecskeméti gyógyszerész (1814–1888).

11. JACZKÓ EDE főhadnagy, gyógyszerész szintén részt vett a szabadságharcban.

12. JENEY LAJOS tábori gyógyszerész, honvédtüzér, majd főtüzér az elejétől végig küzdötte a szabadságharcot. Az elején honvédtüzérnek lépett be az 5. számú gyalogüteghez. A tüzérpróbát többször kiállotta, mégpedig derekasan. Köztüzérből hamarosan főtüzér lett. 1849 tavaszán részt vett a Rákos melletti ütközetben, majd a Komárom falai alatt dúló kemény csatákban. Az utolsó viadal, amelyben Jeney részt vett az volt, amikor Klapka komáromi várparancsnok vezérletével az igmándi sáncokat vették be. Ez volt a zárójelenete a szabadsághősök vitézi küzdelmének is. Komárom kapitulálása után többedmagával bántatlanul mehetett haza Bayersfeld osztrák tábornok „Geleitschein”-jének birtokában. Annak ellenére, hogy számos csata gyilkos tüze zajlott le körülötte, sehol sem sebesült meg. 1902-ben még a derecskei gyógyszerertár gondnoka volt.

13. KISSZELY IMRE gyógyszerész, hadnagy.²

14. KOLLER RUDOLF a szabadságharc idején a beregi önkéntes században csapott fel honvédnek, a móri csatában állta ki a tűzkeresztséget. Végig küzdötte az egész hadjáratot és a

² Németh István összeállításából

komáromi vár átadása után, mint honvédszázados ment haza Szinérváraljára, hogy tovább folytassa gyógyszerészi működését.

15. KOVÁCS ALBERT az egyetemi forradalmi bizottság tagja volt, Komáromban vártüzér főhadnagy, a dunántúli csapatok törzsgyógyszerésze őrnagyi rangban.

Szegeden született 1825-ben. 15 éves korában lépett gyógyszerészi pályára. 1846-ban jött Pestre, hogy egyetemi tanulmányait elvégezze. 1848-ban az ifjúság márciusi mozgalmában lelkesen részt vett, tüntetett, hallotta Petőfi szájából a „Talpra magyar”-t elszavalni első formájában és a Pilvax kávéház lelkes fiatalsága között ő is extázisba jött a lánglelkű költőhős szavaira. A Heckenast nyomdában lezajlott események után alakított egyetemi forradalmi bizottságnak tagja lett és mint ilyen, ő is lelkes propagandát szervezett a magyar honvédelem ügyében. Komáromban alhadnagy, majd vártüzér főhadnagyként szolgált Klapka seregében. Az isaszegi és nagysarlói diadalok híre után nem tudott nyugton maradni, vágyott ki a tűzbe, harci babérokra áhítozott. A dunántúli csapatok törzsgyógyszerésze lett. Annak ellenére, hogy csapattiszt minősége nem volt, többször vezetett kisebb önálló hadműveleteket. A komáromi kapituláció váratlanul érte és meg volt az a keserű elégtétele, hogy mint szabad ember fegyveresen távozhatott haza szülőföldjére. Szegedi gyógyszerértára közismert volt, nagy népszerűségnek örvendett. 1894. május 1-jén halt meg.

16. KRAUSZ JÓZSEF táborigyógyszerész.³

17. LEIFER JÁNOS százados gyógyszerész.⁴

18. PILLICH FERENC 15 éves korában pozsonyi diákként Bécsbe ment, itt tanúja volt az 1848-as tüntetéseknek. Részt vett a pákozdi csatában, majd az erdélyi hadjáratban számos harcot vívott. Ez időben hadnagy, majd parancsőr tiszt. Összesen 33 csatában vett részt. Egyike volt a szabadságharc legtevékenyebb harcosainak.

Sümegeen született 1833. április 1-jén. Gimnáziumi tanulmányait Pápán, Győrött és Pozsonyban végezte. Az első ütközet, amelyben részt vett, a pákozdi volt, innen zászlóalja, 800 ember Kisfaludy és Gerzsó gyógyszerész százados vezénylete alatt Pátkánál egy közel 5000 főnyi horvát sereget ugrasztott szét. A honvédtáborban hamar megszerették a szinte gyermekkatonát és mint ügyes fürkésző elmét, terepkémlelésre alkalmazták. Ezután Pestre ment, hogy ott az első „Magyar katonai iskolá”-ban tisztte képeztesse magát. Éjjel-nappal folyt a kiképzés a hadapródiskolában. Működése azonban hamar megszűnt, mert 1849. január 5-én bevonult Pestre Windisch-Grätz herceg. 28 fokos hidegben ügettek Píllich és bajtársai Debrecen felé. 14 nappal később már Bihar megyében toboroznak 600 önkéntest és Erdélybe indulnak. A Havasok között a magyar sereg sokszor étlen-szomjan, nagy hidegben küzdött az 50–100-szoros ellenséges erő ellen partizán módon. Déván Forró Elek ezredes dandárjába osztották be, ki annyira megszerette, hogy parancsőr tisztjévé nevezte ki. Ezrede Dévánál tette le a fegyvert az oroszok előtt. Fogságából szinte ruha és pénz nélkül szökött haza, Zalába. Sümegi gyógyszerész-gyakornok korában gyakran készített és vitt el személyesen orvosságot a közeli Kehidán gyengélkedő Deák Ferencnek. Az ő biztatására ment Bécsbe egyetemi tanulmányait elvégezni és ajánlólevelével többször felkereste Széchenyi Istvánt döblingi magányában. Az olasz–francia–osztrák háború hírére saját költségén partizáncsapatot szervezett és Lombardiába utazott.

A kiegyezés után Budapesten gyógyszerértár felállítási jogot kapott. Néhány év múlva gyógyszerértárát eladta és Temesvárott telepedett le, majd innen Simontornyára költözött. 1900-ban még élt.

19. REICHENBERG KÁROLY táborigyógyszerész.⁵

20. SAY MÓR (1830–1885) a szabadságharcban honvédtiszt volt, kémikus, a budai főreáliskola tanára, majd igazgatója, akadémiai levelező tag, tankerületi igazgató.

21. SCHILHANEK GYÖRGY százados gyógyszerész.⁶

³ Németh István összeállításából

⁴ Németh István összeállításából

⁵ Németh István összeállításából

⁶ Németh István összeállításából

22. SZERÉNYI VINCE újpesti gyógyszerész, községi képviselő, a szabadságharcban honvédhadnagyként harcolt. Közelebbi adataink nincsenek róla. Meghalt 1887. szeptember 24-én, 65 éves korában.

23. SZIGETI KÁLMÁN Damjanichnál szolgált, gyógyszerész hadnagy, aki a szenttamási harcokban kapott sebeibe belehalt.

24. SZITKEY BENNÓ gyógyszerész százados.⁷

25. TAMÁSSY KÁROLY nemzetőr százados. Később koronás arany érdemkeresztet kapott a foglyok megvédéséért.

Jolsva-Tapolcán született 1806-ban, szegény tót családból. Gimnáziumi tanulmányainak elvégzése után lépett a gyógyszerészi pályára és 1831-ben már gyógyszerértulajdonos volt Debrecenben. A debreceni országgyűlés idején nemzetőr százados lett: Mészáros hadügyminisztert személyesen ismerte. A polgárórség szeretettel csüngött rajta, mert nem szigorúsággal, hanem jó szóval fegyelmet tartott a katonai tudományokhoz nem szokott iparos munkásokból álló hadseregében.

26. THAN KÁROLY 14 éves korában jelentkezett a szabadságharcba, honvédtüzérszt volt, később Nagyszebenben, a honvédség lőszergyárában alkalmazták. A kapituláció után és mint koránál fogva fegyveres szolgálatra fiatal szabadságharcost elbocsátották. Később a pesti tudományegyetem híres kémiaprofesszora lett.

27. TÓTH FERENC tábori gyógyszerész.⁸

28. VÁRADY LAJOS 17 éves korában állt be honvédnek és zeneszóval két nap alatt 180 legényt verbuvált. Damjanich 3. Zászlóaljának 4. Századában szolgált. Több csatában vett részt (Isaszeg, Vác, Nagysarló, Komárom, Budavár); a tápióbicskei csatában tanúsított vitézségéért hadiédet kapott. Később hadnagy lett. Összesen 17 csatában harcolt, kétszer sebesült meg.

A Torontál megyei Deszken született 1831. augusztus 24-én. Gimnáziumi tanulmányait Temesvárott, Szegeden és Nagybecskerekén végezte. 1848. május végén beállt katonának. Hívó szavára összesereglett 180 legény között sok volt a német anyanyelvű is, volt olyan zászlóalj, amelyet német nyelven vezényeltek. A néhány nap alatt 600-ra szaporodott önkéntes sereg Szegedre, majd onnan gőzhajón Óbecsére érkezett és a tűzkeresztséget Szent-Tamásnál kapta.

A szabadságharc után Várady gyógyszerész-gyakornok lett Nagybecskerekén, majd Temesvárott, alkalmazottként működött Aradon, Versecen, Zágráiban, Szegeden, Prágában és Olmützben. Egyetemi tanulmányait Bécsben végezte. Ezután Bécsben, majd 1856-ban Temesvárgyárvárosban volt alkalmazott, két év múlva megvette az újaradi gyógyszerertárat, 1866-ban pedig szentesi tulajdonos lett. Meghalt a XX. század elején.

29. TERSTYÁNSZKY KÁROLY tábori gyógyszerész.⁹

30. VIETÓRISZ JÓZSEF tábori gyógyszerész.¹⁰

31. VOLLARITS ELEK tábori gyógyszerész.¹¹

32. WÁGNER DÁNIEL lőszeres tiszt volt és Nagyszebenben a puszkapor gyártásában kiválóan tevékenykedett. Együtt dolgozott Rombauerrel és Irinyi Jánossal, aki a Kossuth által megszervezett nagyváradi hadiipar vezetője és lelke volt. Wágner kémiai tudásával a robbanószerek gyártásában jeleskedett, amelyet nálánál nagyobb szakértelemmel még a tüzérség arra hivatott tisztjei sem múltak felül.

33. WEISZKOPF IGNÁC őrnagy gyógyszerész.¹²

34. ZELLER ISTVÁN 1818-ban született Érsekújvárott. Gimnáziumi tanulmányait Komáromban és Nyitrán végezte. 1835 őszén Esztergomban egy nagy forgalmú gyógyszerertárban lett gyakornok. Egy év múlva a tatai gyógyszerertárba ment és itt fejezte be gyakornoki tanulmányait. A budapesti egyetemen 1839-ben szerezte meg gyógyszerészi oklevelét. Ekkor beállt kadetnek a Székesfehérvárott állomásozó magyar gyalogezredbe. Rövidesen altiszt, majd kadetörmester lett.

⁷ Németh István összeállításából

⁸ Németh István összeállításából

⁹ Németh István összeállításából

¹⁰ Németh István összeállításából

¹¹ Németh István összeállításából

¹² Németh István összeállításából

Négyévi katonáskodás után alkalmazottként állt be az érsekújvári, majd dunaföldvári gyógyszerházba, végül Szentesen az egyik gyógyszerház gondnoka lett. Innen Nagytapolcsányba ment gyógyszerházba, majd Nyitrára, később Balassagyarmatra, végül Budapestre a Nagy Kristóf gyógyszerházba került. Itt találta 1848. március 15-e. Ott volt a Landerer nyomdában a 12 pont megjelenésekor, részt vett Táncsics kiszabadításában Budán és jelen volt, amikor Petőfi a „Talpra magyar”-t szavalta. 1849. Február 12-én esküdött fel és már 26–27-én részt vett a kápolnai ütközetben. A váci csatában tanúsított vitézségéért hadnagy lett, később főhadnagy. Harcolt Buda ostromában és részt vett a csornai véres csatában is. Sebesülten Budán érte a fegyverletétel, október 3-án hazaengedték.

1851-ben Hatvanban kapott gyógyszerházi jogot. Annak felállítását követően megnősült. 5 gyermeke volt. 1872 végén megkapta a vágsellyei gyógyszerház személyes üzleti jogát. Meghalt 1888. Január 31-én, szívszélhűtésben. (...)

*

Ha több mint 100 esztendő távlatából visszatekintünk az 1848-as szabadságharcunk eseményeire, büszkén állapíthatjuk meg, hogy a gyógyszerészek nemcsak együtt éreztek a felvilágosodás, a haladás, a szabadság szellemével, hanem tevékenyen közreműködtek, kezdeményeztek, harcoltak a csatatéren, sőt áldozatot is hoztak és az elnyomás alatt együtt szenvedtek a nemzet hű fiaival.